

Галина Олійник
кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри соціальної роботи,
спеціальної освіти і менеджменту
соціокультурної діяльності
Тернопільський національний
педагогічний університет ім. В. Гнатюка
м. Тернопіль

СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНА РОБОТА ЩОДО ПОПЕРЕДЖЕННЯ Й ПОДОЛАННЯ НАСИЛЬСТВА В СІМ'ЯХ ШКОЛЯРІВ

У статті здійснено аналіз соціально-педагогічної роботи щодо попередження й подолання насильства в сім'ях школярів. Визначено, що соціально-педагогічна робота є необхідною складовою розв'язання проблеми насильства в сім'ї. Розкрито види соціально-педагогічної роботи з сім'єю, а саме: соціально-педагогічна профілактика насильства, соціально-педагогічна реабілітація та соціально-педагогічний супровід сім'ї. Охарактеризовано соціально-профілактичну роботу щодо жорстокого поводження з дітьми.

Ключові слова: сім'я, соціально-педагогічна робота, соціально-педагогічна профілактика, соціально-педагогічна реабілітація, соціально педагогічний супровід.

Сім'я є надзвичайно важливим соціальним інститутом. Роль сім'ї у суспільстві незрівнянна за своєю силою ні з якими іншими соціальними інститутами, оскільки саме від неї значною мірою залежить перспектива розвитку всього суспільства, в сім'ї формується і розвивається особистість, відбувається оволодіння нею соціальними ролями, необхідними для адаптації та життєдіяльності. Життєздатність сім'ї визначається, насамперед, характером соціальної взаємодії між її структурними елементами в межах систем: «чоловік-дружина», «батьки-дитина», «дитина-дитина» тощо. Нерідко взаємини у сім'ї набувають форми конфліктної взаємодії, в межах якої конфліктна ситуація вирішується у насильницький спосіб [1, с. 7].

Проблема насильства щодо дітей, на жаль, існувала в усі часи, серед усіх народів, релігій та культур. Факти про дітовбивства,

жорстокі та принизливі покарання, нехтування потребами та недбалість, сексуальні домагання та інші форми насильства щодо дітей надходять до нас ще з часів стародавніх цивілізацій. Останні документи про масштаби та вплив насильства щодо дітей чітко вказують, що і сьогодні це дуже серйозна та вагома глобальна проблема. «Насильство трапляється вдома, в школах та на вулиці; на робочих місцях, в розважальних закладах, в центрах догляду та утримання дітей. Порушниками можуть виступати батьки, інші члени родини, вчителі, піклувальники, представники правоохоронних органів та інші діти... Насильство наражає на ризик не тільки здоров'я дитини, але і її здатність навчатися та виростати у дорослу людину, спроможну створювати нормальну родину та громаду. Насильство щодо дітей не має жодного виправдання. Якщо вдасться визначити та вирішити основні причини цього явища, то його цілком можна запобігти», – зазначив Кофі Аннан у 2006 році, у своїй доповіді на посаді Генерального секретаря Організації Об'єднаних Націй [3, с. 11].

Тривалий час проблема насильства щодо дітей вважалася прерогативою усталених звичаїв та традицій виховання підростаючого покоління і залишалася поза сферою правового регулювання та соціально-педагогічного впливу. З давніх часів держава принципово не втручалася у стосунки дорослих – батьків, опікунів, піклувальників, педагогів – та дітей, не обмежувала батьківську владу. Однак сучасне цивілізоване суспільство категорично заперечує припустимість жорстокого поводження з дітьми, різних форм насильства щодо дітей як з боку батьків та інших членів сім'ї, так і з боку сторонніх осіб, які беруть участь у вихованні дитини або турбуються про неї (вихователів, учителів, викладачів, тренерів, лікарів тощо). Отже, жорстоке поводження з дитиною визнається порушенням найзначущіших прав дитини та основних прав людини в цілому.

Зазначимо, що на сьогоднішній день існує значна теоретична база, що обумовлює можливість дослідження насильства у цілому та його різноманітних аспектів зокрема. Проблематики насильства як загальносоціального явища торкаються у своїх роботах Л. Герасіна, В. Губін, І. Даньшин, А. Ковальов, Л. Семенюк та інші. Феномен насильства в сім'ї, його чинники, сутність, наслідки, особливості подолання досліджували ряд зарубіжних (А. Бандура, Л. Берковіц,

Л. Волкер, О. Волкова, Дж. Доллард, Д. Еліот, Н. Міллер, В. Сатір, Т. Сафонова, І. Фурманов, А. Харчев, О. Цимбал) та українських (В. Бондаровська, О. Кочеміровська, К. Левченко, Н. Максимова, Ю. Онишко, Т. Цюман та ін.) науковців. Зміст та особливості соціально-педагогічної роботи з різними типами сімей, в тому числі і тих, де відбувається насильство, частково розглянуті в роботах В. Гончарова, Т. Журавель, Н. Заверико, І. Зверєвої, А. Капської, В. Петровича, В. Ролінського, І. Трубавіної, Н. Щербак. Насильство в сім'ї є одним з найбільших порушень прав людини – права на життя, фізичну та психологічну недоторканість.

Найважливішими серед видів соціально-педагогічної роботи з сім'єю, де відбувається (або може відбуватися) насильство, як показав нам аналіз наявних науково-методичних джерел та існуючої практики, є: соціально-педагогічна профілактика насильства, соціально-педагогічна реабілітація та соціально-педагогічний супровід сім'ї.

Соціальна профілактика – це вид професійної діяльності, спрямований на локалізацію, обмеження, виявлення, попередження і запобігання соціальних відхилень, негативних явищ, впливів та їх наслідків на життя і здоров'я людей, усунення причин й умов виникнення асоціальної поведінки [5, с.55]. Соціально-педагогічна профілактика насильства в сім'ї – це система заходів, спрямованих на створення умов для попередження обмеження прав сім'ї та її членів, негативних явищ і впливів, виявлення і подолання цих явищ та їх наслідків [4, с.142]. Соціально-педагогічна робота з профілактики насильства щодо дітей – вид соціально-педагогічної діяльності, що здійснюється уповноваженими структурами, спрямований на: попередження, усунення та подолання чинників ризику виникнення насильства щодо дітей; раннє виявлення насильства; організування системи заходів, спрямованих на надання допомоги дитині, яка постраждала від насильства, а також на роботу з агресором з метою недопущення повторних випадків насильства. Така діяльність охоплює первинну, вторинну та третинну профілактику насильства щодо дітей [2, с. 62].

Соціально-профілактична робота щодо жорстокого поводження з дітьми може бути: первинною (як загальна просвіта населення щодо цього явища: що таке насильство, чому воно є поганим і неприйнятним для нормальних, благополучних сімей); вторинною

(коли зафіксовано чи спостерігається жорстоке поводження з дітьми, членами родини. Це цілеспрямована робота з окремими групами дорослих і дітей з метою зміни ставлення до дітей, формування гуманного ставлення дорослих до дітей, життєвих умінь і навичок у дорослих і дітей, роз'яснення сутності й відповідальності за вияви насильства щодо дітей); третинною (з тими, хто постраждав від насильства, з метою навчання самозахисту; з тими, хто здійснює таке поводження, – як соціальне навчання і контроль, що є умовою збереження сім'ї, збереження батьківських прав тощо) [7, с. 367].

Соціально-педагогічна реабілітація – це комплекс заходів, спрямованих на відновлення порушених чи втрачених індивідом і сім'єю суспільних зв'язків та відносин внаслідок погіршення стану здоров'я, стійких розладів функцій організму (інвалідність); зміни статусу (особи похилого віку, безробітні, біженці); умов життя (смерть члена сім'ї, втрата житла тощо) [9, с. 212]. Метою цих заходів є повернення сім'ї до виконання її функцій, формування в особистості позитивного ставлення до життя, праці, навчання. Соціально-педагогічна реабілітація спрямовується на конкретну особистість чи сім'ю, але у певному соціумі, що зумовлює вибір заходів для відновлення їх можливостей і потенціалу на основі врахування зв'язків з мікросередовищем, його особливостей.

Соціально-педагогічна реабілітація передбачає надання допомоги особистості чи сім'ї, поки вони не відновили свої функції, нормальну життєдіяльність. Соціально-педагогічна реабілітація повинна здійснюватися з врахуванням особливостей і конкретних проблем сім'ї та особистості у комплексі з медичною, психологічною, соціальною реабілітацією, які також спрямовуються на розв'язання проблем індивіда чи сім'ї у цілому [8, с. 49].

Для попередження рецидивів та надання можливостей сім'ї щодо подолання причин і наслідків насильства, навчання самотійному розв'язанню проблем, після реабілітаційних заходів здійснюється її соціальний супровід. Соціальний супровід – робота, спрямована на здійснення соціальної опіки, допомоги та патронажу соціально незахищених осіб з метою подолання життєвих труднощів, збереження, підвищення їх соціального статусу [6, с.243]. Соціальний супровід передбачає також здійснення системи комплексних заходів соціальними службами щодо тривалої допомоги сім'ям та їх членам з метою збереження сім'ї, відновлення родинних стосунків, захисту і

реалізації прав членів сім'ї у родині і прав сім'ї у суспільстві через створення умов для цього у суспільстві та сім'ї [18, с. 314].

Різновидом соціального супроводу є соціально-педагогічний супровід сім'ї. Соціально-педагогічний супровід – це довготривала, різноманітна допомога різним типам неблагополучних сімей, спрямована на створення умов для ліквідації причин неблагополуччя (чи їх можливої компенсації), форсування формування здатності сім'ї самій розв'язувати її проблеми, долати труднощі, виконувати функції, реалізовувати свій соціальний і виховний потенціал, права в суспільстві, корекцію і покращення внутрішньо-сімейних стосунків, стосунків сім'ї із мікро- і макросередовищем [6, с.218].

Висновок. Соціально-педагогічна робота є необхідною складовою розв'язання проблеми насильства в сім'ї, тому її метою є збереження цілісності сім'ї, захист прав членів сім'ї у родині, налагодження партнерства та співробітництва між членами родини, а завданнями – виявлення випадків порушення прав людини в сім'ї; вивчення причин жорстокого поводження, інформування про них органів влади; профілактика насильства в сім'ї та суспільстві, рецидивів порушення прав членів сім'ї у родині та суспільстві; правова і психолого-педагогічна просвіта населення з питань сім'ї та шлюбу, прав людини; організація предметного спілкування членів сім'ї між собою, з іншими сім'ями для подолання причин жорстокого поводження; допомога в організації життєдіяльності сім'ї.

Список використаних джерел

1. Власов П. О. Насильство в сім'ї та соціальна робота з сім'ями, в яких чиниться насильство: Інформаційно-практичний посібник. Дніпропетровськ, 2006. 138 с.
2. Журавель Т. В., О. О. Кочемировська, М. Є. Яновська Попередження, виявлення і подолання випадків насильства та жорстокого поводження з дітьми : метод. посіб. для освітян / за заг. ред. О. В. Безпалько. Київ : К. І. С, 2009. 242 с.
3. Пінейру Паулу Сержіу. Доповідь про насильство щодо дітей у світі : дослідження Генерального Секретаря Організації Об'єднаних Націй з питань насильства щодо дітей. К. : «Перфект Стайл». 363 с.
4. Савчук О. Соціальна робота з людьми, які зазнали насильства в сім'ї. Соціальна робота: Навч. посібник. У 3-х ч. / за ред. Т. Семигіної. Р.7. Київ, 2004. Ч.3. Робота з конкретними групами клієнтів. С.139-159.
5. Соціальна педагогіка : мала енциклопедія / за заг. ред. проф. І. Д. Звереві. Київ : Центр учбової літератури, 2008. 336 с.

6. Соціальний супровід сімей, які опинилися в складних життєвих обставинах: Навчально-тренінговий модуль із підготовки спеціалістів ЦСССДМ / За ред. І. Зверєвої, Ж. Петрочко. Київ : Держсоцслужба, 2008. 300 с.
7. Технологии социальной работы с детьми, пострадавшими от семейного насилия : науч.- метод пос. / под ред Л. С. Алексеевой. М. : НИИ семьи и воспитания, 2001. 240 с.
8. Трубавіна І. М. Соціально-педагогічна робота з неблагополучною сім'єю : навч. посіб. Державний центр соціальних служб для молоді. Київ : ДЦССМ, 2002. 132 с.
9. Фурманов И. А. Агрессия и насилие : диагностика, профилактика и коррекция. СПб. : Речь, 2007. 480 с.

Наталія Печериця

кандидат педагогічних наук,

викладач кафедри соціальної роботи

Комунальний заклад «Харківська гуманітарно-педагогічна академія»

Харківської обласної ради

м. Харків

ПРАКТИЧНІ АСПЕКТИ РОБОТИ ФАХІВЦІВ ІЗ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ ТА СОЦІАЛЬНИХ ПЕДАГОГІВ ЩОДО ПОДОЛАННЯ ВІКОВОЇ ДИСКРИМІНАЦІЇ

Автор піднімає питання щодо вікової дискримінації як важливого соціального явища, що потребує знаходження шляхів вирішення. Розкрито практичні аспекти подолання проявів вікової дискримінації (ейджизму) на мікрорівні, макрорівні, мезорівні, мегарівні.

Ключові слова: дискримінація, ейджизм, мікрорівень, макрорівень, мезорівень, мегарівень, соціально-педагогічна діяльність

Глобальне старіння населення планети, трансформація системи ціннісних орієнтацій, зниження ролі соціального інституту сім'ї, посилення інформаційних потоків, орієнтування інформаційної культури світу на молоде покоління, інноваційні технології, на все нове та прогресивне призводить до зміни ставлення до людей похилого віку та вікової дискримінації. порушення питання балансу між людьми молодого та похилого віку є соціально важливим та актуальним як на глобальному, так і національному рівнях. Соціальна робота наразі як наука та як практична діяльність не може залишатись осторонь даної проблеми та її наслідків.